

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történelem Doktori Iskola – Modernkori Program

PETHŐ SZILVIA

SPANYOL KOMMUNISTA EMIGRÁCIÓ
KÖZÉP-KELET EURÓPÁBAN (1946-1955)

Ph.D. értekezés tézisei

Szeged
2008

I. Témaválasztás

A Spanyol Polgárháború kiváltotta köztársasági emigráció jelentős nemzetközi irodalommal rendelkezik. Ennek ellenére még a történészek által is alig ismert a spanyol menekültek Közép-Kelet európai jelenléte. A volt szocialista országokba 1946-tól érkeztek spanyol kommunisták: az elsőket a Spanyol Kommunista Párt (SKP) helyezte el, s évekkel később őket követték a kommunista menekültek és családtagjaik. Spanyol emigráns közösség 1946 ill. 1950-től volt Csehszlovákiában, Lengyelországban, Magyarországon, Jugoszláviában és az NDK-ban; később, már a '60-as években, Romániában és Bulgáriában szintén.

A disszertációban részben új források feldolgozásával – melyek jelentős része még a történészek számára is ismeretlen – bemutatom a spanyol kommunista emigrációt Közép-Kelet Európában az 1946-1955 években.

Az érkezés fő kérdése: a spanyol menekültek

hősök vagy áldozatok voltak-e?

Feltételezésem, hogy a spanyol menekültek viszonylag rövid ideig tartózkodtak a volt népi demokráciákban. Itt tartózkodásuk során szembe találták magukat a kommunizmus valóságával, azaz a folyamatos politikai ellenőrzéssel, a bizonytalansággal, szociális nehézségekkel

(lakáshelyzet, alacsony fizetés, stb.). Megnehezítette beilleszkedésüket a spanyol kultúrától teljesen eltérő, számukra idegen, kultúra és szinte megtanulhatatlan nyelv. Többségük, amint lehetőségük adódott, elhagyta a volt Keleti Blokk országait, visszatértek Spanyolországba vagy más országokba mentek. Feltételezhetően kevesen maradtak, csak azok, akiket addigra már az itt kialakított családi kapcsolataik kötötték ide.

II. A kutatás forrásai

Kutatás során számos levéltár – úgy spanyolországi, mint magyar- és csehországi – dokumentumait feldolgoztam, mint fő források.

Spanyolország fő levéltárai Közép-Kelet európai spanyol emigrációval kapcsolatban a következők: Spanyolország Külügyminisztériuma Levéltára (Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores de España), Spanyol Kommunista Párt Levéltára (Archivo del Partido Comunista de España) és Spanyol Köztársaság Levéltára (Archivo de la República Española en el Exilio – Fundación Universitaria Española).

Másrészt, 1989 után, a szocialista országok rendszerváltása után sorra nyíltak meg az állami levéltárak fondjai. Természetesen, a kommunista rendszer alatt ezen országokban az emigráció tabunak számított, s ezen állami levéltárak szigorúan titkos információként kezelték.

Csehszlovákia (ma Cseh Köztársaság) esetén a Cseh Köztársaság Levéltára és a Prágai Központi Állami Levéltár (Státní ústřední archiv v Praze) a kiemelt levéltárak. Spanyol kommunista emigrációval kapcsolatban a Prágai Központi Állami Levéltár Nemzetközi kapcsolatok osztálya 1942-62 időszakban igen gazdag, s nélkülözhetetlen,

anyaggal rendelkezik¹. Ezen dokumentumok nyelve elsősorban a cseh és spanyol, alkalmanként francia.

A dokumentumok legnagyobb része szinte teljesen ismeretlen: CsKP Központi Bizottságának, SKP Központi Bizottságának, spanyol kommunisták prágai szervezetének és a Csehszlovák Külügyminisztérium levelezése. Szintén említésre méltó az SKP Központi Bizottságának és a spanyol kommunisták budapesti szervezetének levelezése. A levelezéseken kívül, politikai, gazdasági, szociális és pénzügyi jelentések találhatók, valamint konferenciák és gyűlések aktái valamint összefoglaló jelenétesek.

Levelezéseken és jelentéseken túl, a legkülönlegesebb és egyik leggazdagabb források az önéletrajzok, melyek két alkalommal íródtak: Csehszlovákiába érkezésükkor és 1953-ban. Lehetőségem adódott 86 személy önéletrajzának elolvasásához és feldolgozásához. Az önéletrajzok a CsKP kérésére készültek egy kérdőív alapján s az önigazolás eszközei voltak a kommunista rendszer erős kontrollja alatt. Az önéletrajzok feldolgozásánál figyelembe kellett vennem a személyiségi jogokat, szigorúan név nélkül, csak egyes részletek lettek kiemelve, melyek tartalom szempontjából hozzáadnak a spanyol közösség csehszlovák tartózkodásának feltérképezéséhez.

---

¹ KSČ-Ústřední vybor 1945-1989 (továbbiakban KSČ-ÚV), 100/3 font/186-187-188-190-191-192-195-196-197-198

A fő levéltári forrás a spanyol kommunisták **Magyarországon** részhez a Magyar Országos Levéltár, mely tartalmazza az MDP Központi Bizottságának Nemzetközi Kapcsolatok osztályának dokumentumait, valamint az Ikarusz és Beloiannis gyárak MDP szervezeteinek és a Külügyminisztériumnak dokumentumait. Szintén meg kell említenem a Magyar Rádió spanyol adásával kapcsolatos dokumentumokat.

A magyarországi dokumentumok nyelve elsősorban a spanyol és a magyar.

Ezek a források, egyrészt, elsődleges források, azaz levelezés, politikai , gazdasági és szociális jelentések, pénzügyi kimutatások, interjúk, elemzések és, másrészt, másodlagos források, úgy mint levelezések fordítása, konferenciák anyagának és összefoglaló jelentéseinek fordítása, spanyol emigránsok gyűléseinek és összefoglaló jelentéseinek fordítása, havi fizetési kimutatások, stb. Magyarország esetén szintén készült káderjelentés a párttagokról 1952-ben.

Természetesen a fenti dokumentumok és talált listák alapján sikerült felkeresnünk első (!) és második generációs spanyol emigránsokat és interjút készítettük velük Prágában, Ústí nad Labemben, Budapesten és Madridban. Ezen interjúk egyrészt alátámasztották a dokumentumokat, másrészt betekintést adtak a személyes élményekbe, hogyan élték meg az '50-es éveket és a későbbi időszakokat.

Nagyon kevés visszaemlékezés született. Manuel Tagüeña², felesége Carmen Parga³ és Teresa Pámies⁴ részletesen írtak csehszlovákiai tartózkodásukról. Magyarország esetén mindössze egy mű íródott, az is még csak kéziratos formában, Claudio Cuervo foglalja össze, hogyan élte meg ifjúkorát Magyarországon⁵.

A levéltári kutatást **könyvtári** munka egészítette kis, melynek során a Spanyol Nemzeti Könyvtár (Biblioteca Nacional de España, Madrid), Spanyol Kommunista Párt Levéltárának könyvtára (Biblioteca del Archivo del PCE, Madrid) és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (Budapest) a disszertáció témájához kapcsolódó háttérodalmat tekintetem át. Spanyol kommunista emigráció historiográfia áttekintéséhez két irányban szükséges az áttekintés: az emigráció története és a spanyol kommunisták, az SKP, története.

2004-ben létrejött Spanyolország és Közép-Kelet ill Kelet-Európa történészeiből egy kutatócsoport (Red Temática), melynek fő kutatási területe Spanyolország és Közép-Kelet Európa országainak kapcsolata. Tagjai, teljesség igénye

---

² TAGÜEÑA LACORTE, Manuel: *Testimonio de dos guerras*, Ed. Planeta, Barcelona, 2005

³ PARGA, Carmen: *Antes que sea tarde*, Compañía Literaria, Madrid, 1996

⁴ PÁMIES, Teresa: *Los que se fueron*, Ed. Martínez Roca, Barcelona, 1976. PÁMIES, Tomás y Teresa: *Testamento en Praga*, Ed. Destino, Barcelona, 1971

⁵ CUERVO RODRÍGUEZ, Claudio: *Toda una vida*, kézirat

nélkül, Matilde Eiroa San Francisco⁶, Ángeles Egido León⁷, Anderle Ádám⁸, Harsányi Iván⁹, Vladimir Nalevka¹⁰ és Jan Ciechanowski¹¹, akik elsősorban a kétoldalú kapcsolatokat kutatják hozzájárulva a spanyol jelenlét ezen országokban való történetének kutatásához.

---

⁶ Univesidad de Carlos III de Madrid (Spanyolország) tanára

⁷ UNED de Madrid (Spanyolország) tanára

⁸ Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszékének vezetője

⁹ Pécsi Tudományegyetem tanára

¹⁰ Prágai Károly Egyetem tanára

¹¹ Varsói Egyetem tanára

III. Az értekezés gondolatmenetének összefoglalása és új tudományos eredményei

Bevezető áttekintésként a disszertáció tartalomjegyzéke:

PROLÓGUS

Historiográfia

Források

Hipotézis

Köszönetnyilvánítás

I. SPANYOL POLGÁRHÁBORÚ OKOZTA EMIGRÁCIÓ

I.1. Az emigráció számokban

I.2. Menekültek Franciaországban

I.3. Menekültek Afrikában

I.4. Tovább emigráció

I.4.1 Tovább emigráció Latin-Amerikába

I.4.2. Tovább emigráció Európa más országaiba

II. A KOMMUNISTÁK ÉS A SPANYOL KOMMUNISTA PÁRT EMIGRÁCIÓBAN

II.1. Spanyol kommunisták a Szovjetunióban

II.2. Az SKP belső problémái

II.3. Prága, új központ Párizs és Moszkva között

III. SPANYOL EMIGRÁCIÓ KÖZÉP-KELET EURÓPÁBAN

III.1. Köztársasági kormány képviselői Közép-Kelet Európában

III.2. Spanyol kommunisták Közép-Kelet Európában

III.3. Spanyol kommunista emigráció az NDK-ban

III.4. Spanyol kommunista emigráció

Lengyelországban

IV. SPANYOL KOMMUNISTA EMIGRÁCIÓ CSEHSZLOVÁKIÁBAN

IV.1. Spanyol kommunisták megérkezése

IV.2. Szocio-demográfiai adatok

IV.3. Spanyol kommunisták közössége

IV.3.1. Prágai kollektíva

IV.3.2. Ústí nad Labem-i kollektíva

IV.4. Spanyol kommunisták politikai élete

IV.5. Spanyol kommunisták kulturális élete

IV.6.	<i>Spanyol kommunisták önéletrajzai</i>
IV.6.1.	<i>Családi élet – szociális helyzetük</i>
IV.6.2.	<i>Nemzetközi kapcsolataik</i>
V.	SPANYOL KOMMUNISTA EMIGRÁCIÓ
	MAGYARORSZÁGON
V.1.	<i>Spanyol kommunisták megérkezése</i>
V.2.	<i>Szocio-demográfiai adatok</i>
V.2.1.	<i>Spanyol közösség elhelyezése</i>
V.3.	<i>Munka</i>
V.4.	<i>Oktatás</i>
V.4.1.	<i>Fiatalok képzése</i>
V.4.2.	<i>Politikai képzés</i>
V.4.2.1.	<i>Politikai tanfolyamok</i>
V.4.2.2.	<i>Káderjelentések</i>
V.5.	<i>Spanyol kommunisták kulturális élete, szociális helyzete</i>
V.5.1.	<i>Spanyol klub</i>
V.5.2.	<i>Szociális segélyezés</i>
	EPILÓGUS
	BIBLIOGRÁFIA

A téma általános ismertetése, a felhasznált források és áttekintett irodalom, valamint a hipotézis megfogalmazása után, az első két fejezet az értekezés témájáról ad általános áttekintést. Az **I. fejezet** bemutatja a Spanyol Polgárháború kiváltotta emigrációt az áttekintett irodalom alapján. Definiálom az emigráció fogalmát, részletesen bemutatom az emigráció hullámain, számszerűen is megfogalmazva, mekkora menekültáradatról beszélhetünk. Szintén bemutatásra kerülnek az első desztinációk – Franciaország és Afrika – és onnan továbbutazva a második desztinációk Latin-Amerika és Európa országaiba.

Közép-Kelet Európába érkezők kommunista kötődésükből fakadóan, a **II. fejezet** a kommunisták és a Spanyol Kommunista Párt helyzetét mutatja be az emigrációban.

Először általános áttekintést adok a kommunisták Spanyol Polgárháború utáni helyzetéről, hogyan került Spanyolország egyik legnépszerűbb pártja illegalitásba. Utána bemutatásra kerülnek a SKP belső problémái (a bukás utáni bűnbakkeresés, José Díaz öngyilkossága utáni utódlás kérdése), a köztársasági oldal problémái (SKP elszigetelésének lépései) és a nemzetközi helyzet körülményei (Spanyolország nemzetközi megítélése, kapcsolatai, a Hidegháború kezdete).

Szintén bemutatom Prágát, mint a Kommunista Genfet¹², számos kommunista szervezet központját. Miért volt az SKP számára is ideális Prága mint új központ Moszkva és Párizs között. Miután az SKP-t Franciaországban illegálissá nyilvánították 1950 szeptemberében, az SKP Központi Bizottságának néhány tagját Prágába helyezték, köztük Enrique Lístert, aki Prágából irányította a Közép-Kelet Európába került spanyol kommunista menekültek politikai életét és rendszeresen jelentett a Moszkvában tartózkodó Dolores Ibárruri részére.

---

¹² Karel Bartošek Annie Kriegel-t idézi. BARTOŠEK, Karel: Vallanak az archívumok. Prága-Párizs (1948-1968, Hamvas Intézet, 2003, 40-60.o.

A **III. fejezet** általános összefoglaló képet ad a Közép-Kelet európai spanyol jelenéről. A II. világháború után és a Hidegháború kezdetekor logikus lenne azt gondolni, hogy nem volt spanyol jelenlét, hiszen Spanyolország és a szocialista országok két ellentétes tábor tagjai voltak. A valóság azonban ennél jóval komplexebb volt, rendhagyó politikai kapcsolatot tartottak fenn. Egyrészt a Közép-Kelet európai országok antikommunista képviselői továbbra is fennmaradtak Spanyolországban, másrészt a Második Köztársaság Kormányát elismerték a népi demokráciák kormányai, így 1946-tól folyamatosan nyíltak meg a köztársasági képviselők. Ebből fakadóan a Vasfüggöny országaiban a spanyol jelenlét politikai és két nagy csoportra osztható: az első, köztársasági intézmények képviselői 1946-49 között (**III.1. fejezet**); a második pedig az SKP tagjai 1948-tól, de elsősorban 1950-től.

A második csoport szinte ismeretlen a történészek számára. Értekezésemben, nagyrészt eddig ismeretlen dokumentumokra támaszkodva, bemutatom részletesen a Közép-Kelet európai országok spanyol kommunista csoportját. Ez a közösség, számszerűen nézve, viszonylag kicsi, mindössze 550 fő körüli (beleértve a családtagokat is), akik NDK, Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország kijelölt városaiban éltek.

A **III.2. fejezet** a Közép-Kelet Európa országaiban élő spanyol kommunista emigráns közösségről ad áttekintést:

szocio-demográfiai összetétel, politikai szerveződés, az oktatás szerepe y a kulturális élet jellemzése alapján. Természetesen a politikai élet, az oktatás és a kulturális élet egyaránt az SKP és a testvérpártok által irányított és kontrollált területek voltak.

NDK-ban tartózkodó spanyol emigrációról Hartmut Heine írt összefoglaló cikket¹³ a berlini Állami Levéltár NDK Tömegszervezetek és Pártok Levéltára dokumentumai alapján, azonban nem tekintette át a Spanyolországban található forrásokat. A **III.3. fejezetben** Hartmut Heine cikkét kiegészítem új információkkal a már bemutatott levéltárak forrásai alapján. Hartmut Heine 3 csoportot különböztet meg, s 1950-től említi a spanyol jelenlétet. Az első, SKP vezetése és családtagjaik, a második, diákok és értelmiségi fiatalok 1959-től; s a harmadik csoport, a gerillamozgalom és illegalitás veteránjai és volt bebörtönzöttek.

Az AMAE dokumentuma¹⁴ alapján azonban már 1950, a népesebb spanyol emigráció érkezése, előtt is számolhatunk spanyol jelenléttel az NDK területén.

Hartmut Heine az SKP esetén a vezetőket és családtagjaikat említi, ugyanakkor a spanyol kommunista emigráció jelentős része egyszerű párttag volt. Enrique Líster levelei és

---

¹³ HEINE, Hartmut: "El exilio republicano en Alemania Oriental (República Democrática Alemana – RDA)". *Migraciones y Exilios*, (Madrid): 2 (2001), 111-121.o.

¹⁴ AMAE: Leg.R-3373.21

jelentései¹⁵ alapján, melyeket Dolores Ibárruri részére küldött, két központ volt: Berlin (elsősorban értelmiségiek) és Drezda (népesebb csoport, elsősorban gyári munkások). Mindkét csoport Enrique Líster kontrollálta Prágából.

NDK-ban a spanyol emigráns közösség mindössze 94 főből állt 1954-ben¹⁶, s 1959-ig szinte változatlanul fennmaradt a létszám. Később, Csehszlovákia szovjet megszállása után, valamint Spanyolország helyzetének alakulásával a 60'-as évek végétől ez a spanyol kommunista közösség lassan megszűnt.

A **III.4. fejezet Lengyelország** spanyol kommunista menekült csoportját mutatja be. Lengyelországban szintén két központ volt: Varsó és Katowice. Két számosabb csoportról beszélhetünk és még az 1971. évi statisztikák is spanyol jelenlétről tanúskodnak Lengyelország területén. Az *utolsók Varsóban*¹⁷ címmel megjelent újságcikk 46 családot, 3 generációt és összességében körülbelül 130 főt említ.

Lengyelországi spanyol emigráció esetén számos nyitott kérdés van. A rendelkezésemre álló dokumentumok – Budapest, Prága és Madrid korábban bemutatott levéltárainak dokumentumai – alapján egy összefoglaló bár mozaikszerű

---

¹⁵ Archivo del PCE: Dirigentes – Enrique Líster, Caja 23

¹⁶ Idem: Caja 23/3.3.1

¹⁷ Cambio 16, 1978. április 30. szám, 51.o.

képet sikerült alkotni, talán elsőként, a lengyelországi spanyol közösségről.

Az új források alapján a IV. fejezet Csehszlovákiába és V. fejezet Magyarországra érkező s ott tartózkodó spanyol kommunista közösségeket mutatja be, s a dokumentumok gazdagságának köszönhetően igen részletesen.

Csehszlovákiába érkező spanyol kommunista emigrációt a **IV. fejezet** tárgyalja. Csehszlovákiába három hullámban érkeztek spanyol menekültek: az első hullám, 1945-46 években, körülbelül 26 párttag érkezik elsősorban Franciaországból. A második hullám során Jugoszláviából érkeznek párttagok, hivatalnokok, értelmiségiek és munkások, s az utolsó, a legnépesebb, hullám során körülbelül 70 fő érkezett. A CsKP és az SKP jelentései alapján a spanyol közösség a csehszlovák területen körülbelül 200 főre tehető, beleértve a családtagokat is.

Csehszlovákiában – Lengyelországhoz és NKD-hoz hasonlóan – szintén két központ volt: Prága és Ústí nad Labem. A kommunista forгатókönyvnek megfelelően kettős ellenőrzés alatt álltak, egyrészt az SKP másrészt a CsKP kontrollálta mindennapjaikat.

Az önéletrajzok páratlan forrásnak számítanak. Egyrészt alátámasztják a jelentéseket és dokumentumokat, másrészt egy új dimenziót nyit a kutatás során: betekintést

enged a menekültek mindennapi életébe, szociálist helyzetébe (lakáskörülmények, egészségi állapot, segélyezések). A spanyolok többsége egyszerű párttag volt, kisemberek, akiket családjuk követett elsősorban Franciaországból Csehszlovákiába is. A kommunizmus valósága azonban megdöbbenetette őket. A spanyol tradícióknak megfelelően korábban háziasszonyként otthon tevékenykedő asszonyok gyári munkásokká váltak. Az új életkörülmények mind fizikailag mind pszichikailag meggyötörte őket, egy teljesen más és idegen kultúrába csöppentek, számukra szinte megtanulhatatlan nyelvet sem ismerték, mely a beilleszkedést tovább nehezítette. A folyamatos politikai kontroll és politikai oktatás következtében a párt a magánéletükbe teljesen beépült. Hétköznaponként vagy az SKP vagy a CsKP munkahelyi szervezete által szervezett politikai értekezleten, gyűlésen kellett részt venniük, hétvégéken pedig, szintén a párt szervezésében, mint kulturális program, múzeumokat látogattak, kirándulásokat, gyárlátogatásokat szerveztek, valamint különböző évfordulók alkalmából – úgymint Lenin halálának évfordulója, Dolores Ibárruri születésnapja, stb. – ünnepeken vettek részt, különböző összejöveteleket szerveztek. Mindezen körülmények arra sarkallták a spanyol közösséget, amikor alkalmuk nyílt, rögtön kérvényezték kiutazásukat. Többségük már az '50-es évek végén elhagyta Csehszlovákiát, csak azok maradtak, akiknek már családi

kötélékeik voltak vagy nem térhettek vissza politikai okok miatt Spanyolországba.

Magyarországra érkező spanyol kommunista emigrációt az V. fejezet mutatja be. **Magyarországra** érkezett spanyol kommunista közösség számszerűen szerényebb, mint a Lengyelországban vagy Csehszlovákiába érkezettek. Magyarország esetén egyetlen hullámról beszélhetünk, 1951-ben érkeztek nagyobb számban. Természetesen korábban már voltak spanyolok Budapesten, de azok egyedi érkezések voltak. A menekültek lakásokban való elhelyezése után, az a legfontosabb feladatok a munkában való lehelyezésük és a képzés (mind politikai mind szakmai) megszervezése. Az SKP, ugyanúgy, mint a többi országban, a helyi kommunista párttal – jelen esetben az MDP-vel – együttműködve kész forгатókönyv alapján ténykedett. Az **V.3. fejezet** spanyolok emigránsok munkakörülményeit, az **V.4. fejezet** pedig a szakmai és politikai képzésüket mutatja be.

Magyarországi dokumentumok között nem találtam önéletrajzokat, úgy mint Csehszlovákiában, azonban mindössze 11 hónappal a megérkezésük után, 1952 júniusában, készült egy káderjelentés¹⁸ Enrique Líster kérésére. A káderjelentést Vicente Arroyo, a magyarországi spanyol kommunista közösség vezetője, készítette el, s 54 személy leírását tartalmazza. Két fő jellemzőt emel ki: a

---

¹⁸ MOL: MKS 276f 98cs 148őe, 9-40. számozott oldal

párttagok politikai felkészültségének javulását (Dolores Ibárruri beszédének elsajátítása alapján) és a magyar nyelv (alig) ismeretét.

A spanyol közösség kulturális élete, a kulturális programok, a klub működése, hasonlóan mint a többi szocialista országban, az SKP irányvonalai alapján működtek.

A spanyol közösség szembetaláltam magát a kommunista rendszerbe való beilleszkedés és Magyarország '50-es évekbeli nehézségeivel. Sztálin halála után, 1954-55 években, a spanyol emigráció felé irányuló figyelem csökkent a magyar államapparátus részéről, s az 1956-os forradalom után pedig szinte gyakorlatilag megszűnt. 1957-től lehetőségük adódott a végleges hazatérésre, azonban nem mindannyian tértek vissza Spanyolországba, néhányan Kubába vagy más Latin-Amerikai országba utaztak.

Az értekezés általános képet a spanyol kommunista emigrációról Közép-Kelet Európa országában. Ez a kép először, a tényen felül, megtelik részletes szocio-demográfiai adatokkal, közösség életének részletes bemutatásával, sorsokkal egy eddig nagyrészt ismeretlen dokumentumok alapján.

Visszatérve a kezdeti kérdéshez, a spanyol kommunista emigránsok hősök vagy áldozatok voltak-e. Nagyon nehéz megválaszolni egyértelműen ezt a kérdést, s szociológiai vagy történelmi szempontból több kategória is

megfogalmazható. Egyrészt, kétség kívül, az emigránsok jelentős része a spanyol Polgárháború és a politikai helyzet áldozatai. Másrészt, nem feledkezhetünk meg azokról, akik jól ki tudták használni a kommunista rendszer adta lehetőségeket.

A fő kérdés biztos és precíz megválaszolására minden bizonnyal további kutatások szükségesek és elsősorban nagyobb történelmi távlat.

IV. A téma továbbfejlesztésének lehetőségei

A kutatás során számos nyitott kérdés maradt, melyek meghatározzák a lehetséges további kutatások irányait, melyek elsősorban a volt nemzetközi brigadisták szerepe és kapcsolata a spanyol emigrációval, elsősorban a titkosszolgálatok dokumentumai alapján (Magyarország esetén a Történeti Hivatal dokumentumainak áttekintése).

Szintén feldolgozásra várnak Lengyelország levéltáraiban található dokumentumok. Lengyel, cseh és magyar anyag szintézisének elkészítése, valamint a spanyol kommunista emigrációról alkotott kép további kiegészítése a moszkvai levéltári dokumentumokkal.

Következő lépés lehet a visszaemlékezések gazdagítása, azaz az interjúsorozat folytatása az első és második generáció tagjaival. Részletes összehasonlítás készítése, hogyan alakult a sorsuk, akik maradtak, és akik visszatértek Spanyolországba.

Doktori értekezésemben kitérek a rádiók spanyol szekciójának működésére mind Csehszlovákia mind Magyarország esetén. Ezen spanyol nyelvű adások szigorúan kontrollálva voltak a párt – mind az SKP mind a testvérpártok – részéről, s a párt „ajánlásait” követni kellett. SKP levéltára gazdag anyaggal rendelkezik a spanyol nyelvű rádióadásokról a volt szocialista országokban, melyet az adott országok levéltári anyagaival kiegészítve részletesen be lehetne

mutatni a rádió szerepét mind az SKP mind a spanyol emigráció életében.

Szintén meg kell említenem, mint fontos forrás, a spanyol kommunista menekültek által írt önéletrajzokat, melyeket Csehszlovákiában írtak. Ezek az önéletrajzok Spanyolország XX. századi történetének első ötven évét felölelik. Részletesen bemutatják a Spanyol Polgárháború előtti hétköznapiakat, szintén részletezik – s ez a rész a leggazdagabb – a Spanyol Polgárháború eseményeit és a polgárháborúban betöltött szerepüket. Az 1939-45 közötti időszak képet ad Franciaország, Korzika, Algéria és Németország koncentrációs táborairól, a spanyol menekültek a francia ellenállásban betöltött szerepéről. Szintén számos érdekes adat található Szovjetunióban, Belgrádban való tartózkodásukról és csehszlovákiai életük mindennapjairól.

A téma aktualitása, valamint a további kutatások folytatása biztosított Matilde Eiroa által koordinált Kelet- és Közép-Kelet Európa kutatócsoport által. Spanyolország és Magyarország közötti diplomáciai kapcsolatok újra felvételének 30. évfordulója alkalmából rendezett konferencia¹⁹ újabb alkalmat teremtett a következő lépés megfogalmazására: “Spanyol emigráció Kelet-Európában”

---

¹⁹ 30º Aniversario - El restablecimiento de Relaciones diplomáticas entre España y Hungría, 2007. szeptember 20-21., Budapest és Veszprém

címmel egy monográfia kiadása a Kaposvári Egyetem Acta Scientiarum Socialium folyóiratában.

Szegedi Tudományegyetem Történettudományi doktori iskola Dr. Anderle Ádám által vezetett hispán világ program keretében több doktorandusz is folytat kutatásokat a spanyol emigrációhoz kapcsolódóan, úgy mint Polácska Edina: Spanyol karlista emigráció Franciaországban, Marosi Ágnes: Magyarország és Spanyol Köztársaság emigráns kormánya kapcsolata, valamint ez utóbbi budapesti hivatalos képviselője.

V. A szerző témakörhöz kapcsolódó publikációi

1. "Los emigrantes republicanos españoles en Budapest en los años 1951 y 1952" [Spanyol köztársaságparti emigráció Budapesten, 1951-52]. *Acta Hispánica VIII*, Szeged 2003, 99-104
2. "Los exiliados comunistas españoles en Checoslovaquia entre 1946-1955" [Spanyol kommunista menekültek Csehszlovákiában, 1945-55]. *Acta Scientiarum Socialium XX*, Kaposvár 2005, 135-141
3. Dr. Anderle Ádámmal közös cikk: "Húngaros en España, españoles en Hungría. Balance historiográfico, estado de las investigaciones" [Magyarok Spanyolországban, spanyolok Magyarországon. Historiográfiai mérleg]. *Lamusa Digital 6 - El exilio de Europa Central y Oriental* 2005/7
4. "Los exiliados comunistas españoles en los países comunistas (Checoslovaquia y Hungría), 1946-1955" [Spanyol kommunista menekültek a kommunista országokban, különös tekintettel Csehszlovákiában és Magyarországon, 1946-55], *Lamusa Digital 6 - El exilio de Europa Central y Oriental* 2005/7
5. "El exilio republicano en Europa Centro-Oriental (1946-1955)" [Köztársaságparti menekültek Közép-Kelet Európában, 1946-1955], 1936-1939 *La Guerra Civil Española - Congreso Internacional*. UNED, Madrid, 27 a

29 de noviembre de 2006, Mesa de comunicaciones,
núm. 32: Exilio IV: URSS y Países del Este.

6. "Los países socialistas de Europa Centro-Oriental" – II.
Fuentes de archivo para el estudio del exilio en diferentes
países de acogida [Közép-Kelet Európa szocialista
országai – források]. *Migraciones y Exilios Cuadernos de
AEMIC* 8, Madrid 2007
7. "El exilio español en los países del Bloque del Este –
Polonia, el destino menos conocido" [Spanyol menekültek
a keleti blokk országaiban – Lengyelország, a kevésbé
ismert úti cél], *Acta Hispánica XII*, 2007